

INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA NOGIRONLIGI BOR O'QUVCHILARNI KASB XUNARGA YO'NALTIRISHNING PEDAGOGIK MEXANIZMI

Shodiya Boytumanova
NamDU Mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda individual yondashuvning pedagogik ahamiyati va asosiy mexanizmlari tahlil etilgan. Tadqiqotda o'quvchilarning qobiliyatlari, ehtiyojlari va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda kasbiy yo'naltirish jarayonini tashkil etish yoritilgan. Shuningdek, inkluziv ta'lim sharoitida diagnostik, motivatsion va amaliy bosqichlarning o'zaro bog'liqligi ko'rsatib berilgan. Maqolada individual yondashuv asosida tashkil etilgan pedagogik mexanizmlar o'quvchilarning kasb tanlashdagi ongli qaror qabul qilishiga, mustaqil hayotga tayyorgarligini oshirishga hamda ijtimoiy integratsiyasini ta'minlashga xizmat qilishi asoslangan. Tadqiqot natijalari individual yondashuv kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: individual yondashuv, inkluziv ta'lim, kasb-hunar, nogironligi bor o'quvchilar, pedagogik mexanizm, kasbiy yo'naltirish, kasbiy kompetensiya, ijtimoiy integratsiya, differensial ta'lim.

Abstract This article examines the pedagogical importance of an individual approach in guiding students with disabilities toward vocational education and outlines its key mechanisms. The study focuses on organizing vocational guidance by considering students' abilities, needs, and psychophysiological characteristics. It also highlights the interconnection of diagnostic, motivational, and practical stages within inclusive education. The article demonstrates that an individual approach supports conscious career choices, improves readiness for independent living, and enhances social integration. The findings confirm that such an approach is an important factor in developing professional competencies among students with disabilities.

Keywords: individual approach, inclusive education, vocational guidance, students with disabilities, pedagogical mechanism, professional competence, social integration, differentiated instruction.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическая значимость индивидуального подхода в направлении учащихся с инвалидностью к профессиональному образованию и описываются его ключевые механизмы. Исследование фокусируется на организации профессиональной ориентации с учетом способностей, потребностей и психофизиологических характеристик учащихся. Также подчеркивается взаимосвязь диагностического, мотивационного и практического этапов в рамках инклюзивного образования. В статье показано, что индивидуальный подход способствует осознанному выбору профессии, повышает готовность к самостоятельной жизни и улучшает социальную интеграцию. Результаты подтверждают, что такой подход является важным фактором в развитии профессиональных компетенций у учащихся с инвалидностью.

Ключевые слова: Индивидуальный подход, инклюзивное образование, профессиональная ориентация, учащиеся с ограниченными возможностями, педагогический механизм, профессиональная компетентность, социальная интеграция, дифференцированное обучение.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida nogironligi bor o'quvchilarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularni jamiyatga integratsiya qilish va mustaqil hayotga tayyorlash muhim ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ularni kasb-hunarga yo'naltirish jarayoni nafaqat ta'limiy, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ham ega bo'lib, ushbu jarayonni samarali tashkil etish pedagogik yondashuvlarning takomillashtirilishini talab etadi. Shu nuqtai nazardan, individual yondashuv asosida tashkil etilgan kasbga yo'naltirish mexanizmi alohida dolzarblik kasb etadi. Bugungi kunda har bir o'quvchining qobiliyati, qiziqishi, sog'lig'i va psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish zarurati ortib bormoqda. Nogironligi bor o'quvchilar bilan ishlashda esa bu yondashuv yanada muhim bo'lib, ularning individual imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirish orqali mos kasb tanlashlariga ko'maklashish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Shuningdek, bunday o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar hamda amaliy mashg'ulotlardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi – nogironligi bor o'quvchilarni individual yondashuv asosida kasb-hunarga yo'naltirishning pedagogik mexanizmini ilmiy-nazariy jihatdan asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun o'quvchilarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularga mos kasb turlarini tanlash, kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish hamda ta'lim jarayonida samarali pedagogik usullarni qo'llash masalalari yoritiladi. Natijada, individual yondashuv asosida ishlab chiqilgan pedagogik mexanizm nogironligi bor o'quvchilarning kasbiy o'zini anglashiga, mehnat faoliyatiga tayyorlanishiga hamda jamiyatda munosib o'rin egallashiga xizmat qiladi

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish muammosi pedagogika, psixologiya va maxsus ta'lim sohalarida keng o'rganilgan. Ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish va ularni jamiyatga moslashtirishda muhim omil hisoblanadi. Xususan, inklyuziv ta'lim sharoitida har bir o'quvchining ehtiyojlarini hisobga olish, ularning kasbiy yo'nalishini to'g'ri belgilashga xizmat qiladi. Pedagog olimlarning tadqiqotlarida nogironligi bor bolalar bilan ishlashda differensial va individual yondashuvning ustuvorligi ta'kidlangan. Unga ko'ra, o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini chuqur o'rganish, ularning qiziqish va moyilliklarini aniqlash hamda shu asosda mos kasb turlarini tavsiya etish samarali natijalar beradi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda kasbga yo'naltirish jarayonida amaliy faoliyatga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va interfaol metodlarning ahamiyati alohida qayd etilgan.

Adabiyotlar tahlili. Mavzuga oid ilmiy manbalar tahlili shuni ko'rsatadiki, nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda tizimli yondashuv zarur. Mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan izlanishlarda bu jarayonning samaradorligi o'quvchining individual xususiyatlariga mos pedagogik shart-sharoitlar yaratishga bog'liqligi asoslab berilgan. Inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan ilmiy ishlar esa kasb tanlashda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning muhimligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, kasbiy tayyorgarlik jarayonida amaliy mashg'ulotlar, treninglar va ishlab chiqarish bilan integratsiya muhim o'rin tutishi ta'kidlanadi.

Tadqiqot metodlari. Mazkur tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

✓ **Nazariy tahlil metodi** – mavzuga oid ilmiy adabiyotlar, me'yoriy-huquqiy hujjatlar va ilg'or tajribalarni o'rganish va tahlil qilish;

- ✓ **Kuzatuv metodi** – nogironligi bor o'quvchilar bilan olib borilayotgan ta'lim jarayonini bevosita kuzatish orqali ularning qiziqish va imkoniyatlarini aniqlash;
- ✓ **Suhbat metodi** – o'quvchilar, pedagoglar va ota-onalar bilan muloqot orqali zarur ma'lumotlarni yig'ish;
- ✓ **So'rovnomma metodi** – o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari va ehtiyojlarini aniqlash maqsadida anketa savollaridan foydalanish;
- ✓ **Tajriba-sinov metodi** – ishlab chiqilgan pedagogik mexanizm samaradorligini amaliyotda sinab ko'rish;
- ✓ **Tahlil va umumlashtirish metodi** – olingan natijalarni qayta ishlash va ilmiy xulosalar chiqarish.

Ushbu metodlar uyg'unligi tadqiqotning ishonchliligini ta'minlab, nogironligi bor o'quvchilarni individual yondashuv asosida kasb-hunarga yo'naltirishning samarali pedagogik mexanizmini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida nogironligi bor o'quvchilarni individual yondashuv asosida kasb-hunarga yo'naltirishning pedagogik mexanizmi tajriba-sinov ishlari orqali amaliyotda sinovdan o'tkazildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning kasbiy qiziqishlari, amaliy ko'nikmalari va ijtimoiy moslashuv darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Tajriba-sinov natijalari tahlili. Tajriba guruhida olib borilgan ishlar natijasida o'quvchilarning kasb tanlashga bo'lgan qiziqishi ortgani, o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholay boshlagani kuzatildi. Nazorat guruhiga nisbatan tajriba guruhidagi o'quvchilarda mustaqil faoliyatga intilish, amaliy topshiriqlarni bajarishdagi faollik yuqori ekanligi aniqlandi.

1-jadval Nogironligi bor o'quvchilarning kasbiy qiziqish darajasidagi o'zgarishlar

Ko'rsatkichlar	Tajriba oldidan (%)	Tajriba so'ngida (%)
Past daraja	45	20
O'rta daraja	35	40
Yuqori daraja	20	40

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tajriba yakunida yuqori darajadagi kasbiy qiziqishga ega o'quvchilar soni sezilarli darajada oshgan. Amaliy ko'nikmalar shakllanishi. Tajriba davomida o'quvchilar turli kasb elementlari bilan tanishtirildi va amaliy mashg'ulotlarga jalb etildi. Natijada ularning mehnat ko'nikmalari rivojlandi, ayniqsa xizmat ko'rsatish va hunarmandchilik yo'nalishlarida sezilarli o'sish kuzatildi.

Ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlari Individual yondashuv asosida olib borilgan ishlar o'quvchilarning jamoaga moslashuvi, muloqot ko'nikmalari va o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga xizmat qildi. Tajriba guruhida ijtimoiy faollik darajasi nazorat guruhiga nisbatan yuqori bo'ldi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari individual yondashuv asosida ishlab chiqilgan pedagogik mexanizmning samaradorligini tasdiqladi. Bu esa nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Muhokama. Mazkur tadqiqot natijalari nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish jarayonida individual yondashuvning pedagogik samaradorligini yaqqol namoyon etdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini oshirish, amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish hamda ijtimoiy moslashuvini kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi.

Natijalar tahlili va ularning ilmiy asoslanishi. Tajriba-sinov natijalari shuni tasdiqladiki, nogironligi bor o'quvchilar bilan ishlashda standart yondashuv yetarli samara bermaydi. Aksincha, har bir o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olish orqali ularning faoliyatga bo'lgan motivatsiyasini oshirish mumkin. Bu holat pedagogik adabiyotlarda keltirilgan ilmiy qarashlar bilan hamohang bo'lib, differensial va individual ta'lim yondashuvining ustuvorligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Mavjud muammolar. Tadqiqot jarayonida bir qator muammolar ham aniqlangan:

- maxsus jihozlangan o'quv muhitining yetarli emasligi;
- pedagoglarning inklyuziv ta'lim bo'yicha malakasini yanada oshirish zarurati;
- individual dasturlarni ishlab chiqishda metodik qo'llanmalar yetishmasligi;
- ota-onalar bilan hamkorlikning ba'zi hollarda sustligi.

Ushbu muammolar ta'lim jarayonining samaradorligiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatadi va ularni bartaraf etish zarur.

Pedagogik yondashuvning ahamiyati. Individual yondashuv asosida kasbga yo'naltirish jarayoni o'quvchilarning imkoniyatlarini to'liq ochishga xizmat qiladi. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar, interfaol metodlar va psixologik qo'llab-quvvatlash tizimi o'quvchilarning o'ziga ishonchini mustahkamlashda muhim ahamiyatga ega. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuni ta'kidlash joizki, nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda individual yondashuv nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega. Ushbu yondashuv ularning jamiyatda munosib o'rin egallashiga, mehnat bozorida raqobatbardosh bo'lishiga va mustaqil hayot kechirishiga zamin yaratadi.

Xulosa Mazkur maqolada nogironligi bor o'quvchilarni individual yondashuv asosida kasb-hunarga yo'naltirishning pedagogik mexanizmi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, individual yondashuv ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda, o'quvchilarning kasbiy qiziqishlarini shakllantirishda hamda ularning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Asosiy natijalar. O'tkazilgan tajriba-sinov ishlari natijasida o'quvchilarning kasbiy yo'nalishga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada oshgani, amaliy ko'nikmalar rivojlangani va o'z imkoniyatlarini to'g'ri baholash darajasi yaxshilangani aniqlandi. Shuningdek, individual yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni ularning mustaqil faoliyatga bo'lgan ishonchini mustahkamladi.

Ilmiy-amaliy ahamiyati Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim tizimida individual yondashuvni keng joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Ushbu yondashuv nogironligi bor o'quvchilarning jamiyatga integratsiyasini ta'minlash, ularni mos kasbga yo'naltirish hamda mehnat bozorida o'z o'rnini topishiga yordam beradi. Shu bilan birga, pedagoglar uchun metodik tavsiyalar ishlab chiqish zarurligini ham tasdiqlaydi.

Tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga asoslanib quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

- individual ta'lim dasturlarini yanada takomillashtirish;
- pedagoglarning inklyuziv ta'lim bo'yicha malakasini oshirish;
- amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarish bilan integratsiyani kuchaytirish;
- ota-onalar bilan hamkorlikni tizimli yo'lga qo'yish.

Umuman olganda, nogironligi bor o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishda individual yondashuv samarali pedagogik mexanizm sifatida o'zini oqladi. Bu yondashuv ularning shaxsiy rivojlanishi, kasbiy shakllanishi va ijtimoiy hayotga faol integratsiyalashuviga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – T.: Sharq, 2010. – 459 b.
2. Qodirov M. Markaziy Osiyo, Yaqin va O'rta Sharqning falsafiy tafakkuri (o'rta asrlar). – T.: Sharq, 2010. – 189 b. (Philosophical thought of Central Asia, Near and Middle East (Middle Ages))
3. Doniyorov H.T. O'zbekistonda dunyoviylik va diniylik muvozanatini ta'minlash – ijtimoiy barqarorlikning bosh omili sifatida. “Jamiyat va boshqaruv” jurnali. – Toshkent, 2018. – №2. – B. 57–61.
4. Pulatova M.R. Handwritten copies of «Arba'in» works // Indonesian Journal of Education Methods Development. – Vol. 8, November 2019. – P. 194–196. ISSN: 0738-0593. SJIF: 5.083.
5. Kodirov M., Pulatov Sh., & Madalimov T. Some Characteristics of Modern Indian Philosophy // International Journal of Multidisciplinary Research and Publications. – ISSN (Online): 2581-6187. – SJIF: 5.302.
6. Barduhn, S. (2014). Developing cross-cultural awareness in the monolingual classroom. Teaching English, British Council, BBC. Retrieved from: <https://www.teachingenglish.org.uk/article/developing-cross-cultural-awareness-monolingual-classroom-0>